

De wegen van de Commissie Adriaenssens waren ondoorgrondelijk

ELS DUMORTIER^a,
KEVIN GORIS^b &
SERGE GUTWIRTH^c

ABSTRACT

This contribution focuses on the rise and fall of the “Commission Adriaenssens”. This commission was installed by the Belgian Catholic Church in order to react on the problems of sexual abuse of children “in pastoral relations”, but stopped functioning once a Belgian judge decided to confiscate all of its files. On the basis of the Commission’s Final Report we first describe the Commission’s stated goals to function as a (South-African) “Truth & Reconciliation Commission” in a “complementary way” to traditional criminal justice. Secondly, we critically assess these goals by focussing on the Commission’s restorative and penal tendencies, its ambiguous collaboration agreement with justice and its not so modest comparison with South-African Truth & Reconciliation Commissions. We come to the conclusion that contrary to its own statements, the “Commission Adriaenssens” was not operating in a pure complementary way to criminal justice, nor did it function similar to a South-African Truth & Reconciliation Commission. On the contrary, by claiming “complementarity” and comparing itself with the infamous South-African TRC’s, the Commission created an ambiguous and unclear situation for victims, public opinion and justice. The fall of the Commission Adriaenssens was hence and above all caused by its own ambiguous, unclear and naïve positioning.

Key words: sexual abuse of children – pastoral relations – commission Adriaenssens – truth & reconciliation commission – criminal justice

Kernwoorden: seksueel misbruik van kinderen – pastorale relaties – commissie Adriaenssens – waarheids- en verzoeningscommissie – strafrecht

Panopticon, 33 (1), 43-59
© 2012 MAKLU | ISSN 0771-1409 | JAN. 2012

- ^a Docent, Faculteit Recht en Criminologie, Vakgroep Criminologie, Vrije Universiteit Brussel (corresp.: els.dumortier@vub.ac.be).
^b Doctorandus, Faculteit Recht en Criminologie, Vakgroep Criminologie, Vrije Universiteit Brussel.
^c Hoogleraar, Faculteit Recht en Criminologie, Vrije Universiteit Brussel.

«De inval van het gerecht op het aartsbisdom was misschien weinig subtiel, maar het vergrijp van pedopriesters is dat nog minder. Alleen al uit morele hygiëne had de kerk zich niet moeten ingraven in juridisme. In de zoektocht naar waarheid over seksueel misbruik zijn obstructietechnieken per definitie pervers.»
(CAMPS, 2011)

INLEIDING

Na de onthullingen over het seksueel misbruik van de Brugse bisschop Vangheluwe komt vanaf april 2010 de zogenaamde “Commissie Adriaenssens” uitgebreid in het nieuws. Eerst verloopt de berichtgeving door de media in een positieve sfeer. Immers, bij de Commissie

kunnen mensen die zichzelf slachtoffer achten van seksueel misbruik in de “pastorale relaties” terecht met hun klachten en/of getuigenissen met het oog op heling. Later keert de teneur. De perceptie van een Commissie als mogelijk georganiseerde doofpot van de kerk ontstaat. Deze perceptie bereikt een hoogtepunt (of dieptepunt) met de inbeslagname van de dossiers “van de Commissie” door toenmalig onderzoeksrechter De Troy. Dat luidt meteen ook het einde van de “Commissie Adriaenssens” in.

In deze bijdrage gaan we dieper in op de wens van de Commissie om als een “waarheids- en verzoeningscommissie” op te treden en dit “complementair aan justitie”. Aan de hand van haar eigen eindverslag analyseren we eerst hoe en waarom de Commissie Adriaenssens zichzelf als complementair aan justitie ziet. Daarna gaan we in op enkele fundamentele vragen en bedenkingen die deze opstelling van de commissie oproept. In het bijzonder stellen we ons de vraag of de werking van de Commissie Adriaenssens als “een waarheidscommissie naast justitie” niettemin toch nog op gespannen voet staat met de beginselen van het strafrecht en van de democratische rechtstaat. Kortom, de “uit de hand gelopen” relatie tussen, enerzijds, de Commissie Adriaenssens en, anderzijds, “justitie” kan o.i. vanuit dit spanningsveld beter worden begrepen.

Maar vooraleer op deze vragen en discussie in te gaan, staan we eerst stil bij de *rise and fall* van de Commissie Adriaenssens. We doen dat op basis van het activiteitenverslag van de Commissie Adriaenssens, dat werd opgesteld na haar ontbinding, en het eindrapport van de Bijzondere Parlementaire Commissie Seksueel Misbruik (niet te verwarren met de Commissie Adriaenssens die zichzelf ook de “Commissie Seksueel Misbruik” noemt), inclusief de voor ons meest relevante hoorzittingen die daaraan ten grondslag lagen.

1. HET KORTE BESTAAN VAN DE “COMMISSIE ADRIAENSSENS”

De idee achter het oprichten van “Commissie Adriaenssens” dateert al uit de tweede helft van de jaren '90, toen ons land in de greep was van de affaire-Dutroux. De *moral panic* rond kindermisbruik liet zich toen ook binnen de kerk gevoelen. Steeds meer pleidooien staken de kop op om de lang gevoerde “politiek van de stilte” rond pedofilie in religieuze middens te doorbreken. Binnen deze context richtten de kerkelijke overheden in 2000 de “Interdiocesane commissie voor de behandeling van klachten van seksueel misbruik in de uitoefening van de pastorale relatie” op. Ex-magistrate Godelieve Halsberghé werd benoemd tot voorzitter (BIJZONDERE KAMERCOMMISSIE, 2010a, p. 1-3). In deze commissie konden slachtoffers van seksueel misbruik terecht om “hun leed kenbaar te maken en geholpen te worden naar diverse mogelijkheden van herstel” (BIJZONDERE KAMERCOMMISSIE, 2010a, p. 3). Hiermee werd voornamelijk gedoeld op het realiseren van een financiële schadeoostelling (BIJZONDERE KAMERCOMMISSIE, 2011, p. 147).

Binnen de kerk stond echter blijkbaar lang niet iedereen open voor een dergelijke responsabiliserende aanpak en kon de “interdiocesane commissie” onmogelijk bevoegd

¹ “Met “pastorale relatie” wordt bedoeld: “alle persoonlijke contacten die tot stand komen bij het verrichten van pastorale taken (parochiewerking, het toedienen van sacramenten, catechese, geloofsverkondiging, geestelijke leiding, gewetensvorming, jeugdbeweging, ziekenzorg). Pastoraal werk verrichten mag niet worden herleid tot acht uren werken per dag. De pastorale taak tekent de hele mens, drukt een stempel op heel het doen en laten van de pastorale werker. Daaruit volgt dat alle contacten van de pastorale werker met mensen, een pastorale dimensie hebben: het zijn contacten met iemand voor wie ‘pastoraal’ zijn of haar levensstaat is geworden. Voor wie pastoraal werkzaam is, gaat het hele persoonlijk leven (overtuiging, opinies, attitudes, optreden, gedraging) tot de pastorale relatie behoren.” (COMMISSIE SEKSUEEL MISBRUIK IN EEN PASTORALE RELATIE, 2011a); noot bij art. 1 van de Statuten van de Commissie voor de behandeling van klachten wegens seksueel misbruik in een pastorale relatie.

gemaakt worden om schadevergoedingen op te leggen aan geestelijken. In de Bijzondere Parlementaire Commissie Seksueel Misbruik verklaarde Halsberghe hieromtrent misnoegd:

In alle duidelijkheid, luidens bepaalde geestelijke autoriteiten, un homme d'église komt door het afleggen van de gelofte van gehoorzaamheid, kuisheid en armoede te staan boven degenen die deze eed niet hebben afgelegd. Dat heeft als gevolg dat degenen die deze eed hebben afgelegd noch materiële, noch morele schadevergoeding verschuldigd zijn aan hun slachtoffers. (BIJZONDERE KAMERCOMMISSIE, 2010a, p. 3; zie ook BIJZONDERE KAMERCOMMISSIE, 2011, p. 149)

De verhouding tussen Halsberghe en de religieuze overheden raakte hierdoor in die mate verzuurd dat de commissie in 2009 haar werkzaamheden staakte (BIJZONDERE KAMERCOMMISSIE, 2010a, p. 3-4; BIJZONDERE KAMERCOMMISSIE, 2011, p. 147-148; zie ook DE CONINCK & DECLERCQ, 2010).

Na een inhoudelijke bijsturing door de kerkelijke overheden nam de commissie, omgedoopt tot “Commissie voor de behandeling van klachten wegens seksueel misbruik in een pastorale relatie”, begin 2010 een nieuwe start (Bijzondere Kamercommissie, 2011, p. 150). Een multidisciplinair team – met aan het hoofd een nieuwe voorzitter, kinderpsychiater Peter Adriaenssens – kreeg de opdracht slachtoffers en hun naasten op te vangen, bij te staan en door te verwijzen naar de meest aangewezen hulp (COMMISSIE SEKSUEEL MISBRUIK IN EEN PASTORALE RELATIE, 2011b). In tegenstelling tot haar voorganger, die hoofdzakelijk de financiële schadeloosstelling van slachtoffers vooropstelde, beoogde de Commissie Adriaenssens te fungeren als een soort “waarheidscommissie” (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 132 e.v.; Bijzondere Kamercommissie, 2011, p. 152; zie ook ADRIAENSSENS, 2010b). Immers:

Tegenover de theorie dat iedereen gestraft moet worden, staat de waarheid dat de concrete omstandigheden zo zijn dat de meerderheid kan ontsnappen. [...] Om een toekomst zonder misbruik te garanderen is een beter zicht op het verleden belangrijk. Beter weten en begrijpen wat er in het verleden gebeurde kan aangeven wat vandaag moet veranderen. Dit betekent dat er een omgeving moet zijn waar daders aangemoedigd worden om mee te werken, erkenning te geven, te vertellen hoe ze te werk gingen en wat daarbij meespeelde, wat in ieder geval niet gebeurt als er alleen maar een vooruitzicht is van bestrafing indien ze toegeven. (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 132-133)

Doelstelling was dan ook niet het “opleggen” van een geldelijke vergoeding, maar wel het bereiken van “verzoening en herkenning” van het slachtoffer (BIJZONDERE KAMERCOMMISSIE, 2011, p. 23 en 153). In die zin is de commissie een “ethische commissie” (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 132). Concreet werd hiermee gepoogd om het misbruik bespreekbaar te maken en de dader te brengen tot bekentenis en onderkenning van het verrichte leed. Dit werd gezien als een belangrijke stap in het herstelproces van het slachtoffer (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 135-137).

Naar de “waarheid” werd gezocht aan de hand van afzonderlijke gesprekken tussen de commissie en het slachtoffer/de dader (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 135-137). Op basis hiervan maakte de commissie een met redenen omkleed advies over aan de bevoegde bisschop en/of hogere overste. Deze kon vervolgens de nodige maatregelen treffen (Commissie seksueel misbruik in een pastorale relatie, 2011a). Wanneer de dader een nog actieve geestelijke betrof, werd diens overste overigens onmiddellijk ingelicht met het oog op

zijn uitdienstneming. Dit gebeurde voor vijftien priesters (BIJZONDERE KAMERCOMMISSIE, 2010b, p. 18).

Het is belangrijk om er op te wijzen dat de commissie zichzelf uitdrukkelijk een aan het strafrecht “complementaire” opdracht toemat. Immers, enkel strafrechtelijk verjaarde dossiers zouden door haar behandeld worden. Volgens Adriaenssens werd aangifte gedaan indien “het ging om een actuele zaak of om een situatie waarbij de priester nog in functie was en nog contact kon hebben met kinderen en jongeren”. Hierbij werd wel steeds “het tempo van het slachtoffer” gerespecteerd (BIJZONDERE KAMERCOMMISSIE, 2010b, p. 4). In vijftien dossiers vond een dergelijke doorverwijzing plaats (BIJZONDERE KAMERCOMMISSIE, 2011, p. 160). In april 2010 doorkruiste de bekendmaking door de media van het seksueel misbruik door de Brugse bisschop Roger Vangheluwe in alle hevigheid de werking van de Commissie Adriaenssens. Als gevolg van deze publieke bekendmaking nam het aantal klachten bij de commissie fors toe (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 145). Waar onder Halsberghe tussen 2000 en 2009 slechts een dertigtal meldingen geregistreerd werd, liep het aantal dossiers bij de commissie Adriaenssens snel op tot vierhonderd vijfenzeventig (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 114; BIJZONDERE KAMERCOMMISSIE, 2010a, p. 11; BIJZONDERE KAMERCOMMISSIE, 2010b, p. 11 en 17; Bijzondere Kamercommissie, 2011, p. 152).

Ondanks dit “succes” begon echter ook het wantrouwen toe te nemen. De perceptie dat de Commissie Adriaenssens (ook) deel kon uitmaken van een (kerkelijke) doofpotoperatie groeide. Weerstand werd onder meer geboden bij monde van advocaten Walter Van Steenbrugge en Christine Mussche, die sinds de jaren negentig juridische bijstand leverden aan slachtoffers van seksueel misbruik in de kerk. In hun pleidooi voor een onafhankelijke, gerechtelijke afhandeling verzetten zij zich hevig tegen de intern-kerkelijke afhandeling via de Commissie Adriaenssens, die elke vorm van legale controle onmogelijk maakte (zie onder meer BIJZONDERE KAMERCOMMISSIE, 2010c; VAN STEENBRUGGE, 2010b).

De groeiende argwaan culmineerde op 24 juni 2010 uiteindelijk in de inbeslagname van de dossiers “van de Commissie” in opdracht van onderzoeksrechter Wim DE TROY (de zogenaamde “operatie Kelk”) (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 134 en 148; BIJZONDERE KAMERCOMMISSIE, 2011, p. 158-159). De Commissie Adriaenssens nam enkele dagen later ontslag (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 148).²

In haar eindverslag, dat een aantal maanden na dit ontslag werd gepubliceerd, toont de Commissie zich kritisch ten aanzien van het “agressieve” gerechtelijke optreden en betreurt ze dat de indruk is ontstaan van de Commissie als een doofpotoperatie:

De moeilijkheid waarvoor de Commissie stond was: hoe duidelijk maken dat het concept van waarheidscommissie bedoeld is om recht te doen aan slachtoffers en te vermijden dat ze aan het eind van juridische procedures met lege handen zouden staan. Dat deze Commissie als finaliteit heeft bij te dragen tot een juiste toepassing van mensenrechten binnen de Kerk. Hoe aan slachtoffers en publiek duidelijk maken dat dit de bedoeling was, en zeker niet de oude gang van zaken toe te dekken en de Kerk te helpen aan klassieke rechtspraak te ontsnappen. De inval, haar afmetingen, de agressieve wijze waarop de verschillende inbeslagnames verliepen, het toont dat het tweede de overhand heeft gekregen. (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 134)

² Voegen we hieraan toe dat De Troy ondertussen ook opstapte als onderzoeksrechter, wat volgens de media ‘officieel’ te maken heeft met de overplaatsing van zijn griffier, terwijl de reeds genoemde advocaat Van Steenbrugge niet aarzelde om dat ontslag in verband te brengen met de operatie Kelk en haar nasleep.

Ook vinden we enige vorm van zelfkritiek terug. Zo poneert het eindverslag onder meer om in de toekomst over een “centrum” (“voor erkenning, heling en herstel”) te spreken in plaats van een “commissie”, dit om elke verwarring met een parlementair of gerechtelijk onderzoek te vermijden. Ook ziet de ex-Commissie Adriaenssens heil in een grotere transparantie, bijvoorbeeld door de incorporatie van een observator vanuit Justitie, ten einde het hoofd te bieden aan het wantrouwen ten aanzien van de mogelijke (doofpot) werking van het “centrum”. Maar verder dan dit reikt de zelfkritiek van de Commissie niet. Al bij al wordt immers gepleit voor een opvolger in dezelfde lijn: een kerkelijk initiatief waarbij “slachtoffers scrupuleus gerespecteerd [...] worden in hun vrijheid zelf de beste weg te bepalen die kan bijdragen tot hun herstel” (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 152-153). Nochtans menen we dat er zwaarwichtige redenen zijn waarom dergelijke commissies en/of centra in de toekomst met argusogen moeten bekeken worden.

2. DE COMPLEMENTAIRE WERKING VAN DE COMMISSIE ADRIAENSSENS

In haar eindverslag benadrukt de Commissie Adriaenssens op verschillende plaatsen haar betrachtning om “niet in de plaats van Justitie” te treden, “maar naast de taak van Justitie” (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 135). In die zin heeft de Commissie bijna uitsluitend met verjaarde feiten gewerkt:

De Commissie behandelt geen actueel seksueel misbruik, geen dossiers die duidelijk niet verjaard zijn (waar het slachtoffer tot 28 jaar is). Die dossiers worden doorverwezen naar Justitie. (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 135)

De Commissie wenst zich uitdrukkelijk te richten op feiten uit het verleden:

De aanmeldingen verwijzen vooral naar feiten van misbruik in de jaren vijftig tot eind tachtig. De Commissie behandelde geen enkel dossier met actuele feiten of feiten van recentere datum. Die werden verwezen naar Justitie. (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 121)

Uit de “Interne deontologische code voor de medewerkers van de Commissie” blijkt tevens dat de Commissie haar taak niet als een strafrechtelijke aanziet doch eerder als een herstelrechtelijke en hulpverlenende:

De Commissie is een plaats van ontmoeting, dialoog, niet van verhoor. De methodiek baseert zich op bemiddeling om waarheid te spreken en verzoening. (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 135)

Kan die bemiddeling niet bereikt worden of ontkent de aangewezen dader, dan kan de Commissie “het slachtoffer helpen de weg naar Justitie te vinden of dit voor het slachtoffer opnemen” (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 135). Naast een doelstelling van bemiddeling met het oog op heling en verzoening wenst de Commissie Adriaenssens dus ook een hulpverlenende rol naar het slachtoffer toe spelen. Die hulpverlenende rol beperkt zich overigens niet tot het helpen van slachtoffers om de weg naar justitie te vinden. Integendeel, uit de “opdrachtverklaring van de commissie” blijkt het belang dat de Commissie Adriaenssens en haar opdrachtgever, de kerk, hechten aan hulpverlening aan slachtoffers van seksueel misbruik in de pastorale sfeer. Immers:

De Contactpersonen zelf en nadien de vertrouwenspersonen naar wie ze (de Commissie Adriaenssens, E.D., K.G. & S.G.) verwijzen, beluisteren allereerst het verhaal van de slachtoffers en wie hen nabij staan. Ze proberen zich zo nauwkeurig mogelijk in te leven in hun pijnlijke en kwetsende ervaringen. Met de grootste eerbied voor de wensen en de beslissingsvrijheid van de slachtoffers wijzen de contact- en vertrouwenspersonen hen op de beschikbare vormen van verdere deskundige bijstand op juridisch, medisch, psychologisch en sociaal vlak, die beschikbaar zijn. (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 158)

Tot slot heeft de Commissie, naast haar waarheidszoekende, helende, verzoenende, en hulpverlenende bevoegdheid, nog een laatste belangrijke functie: het adviseren van de bevoegde kerkelijke overheid. Die adviezen betreffen enerzijds “de binnenkerkelijke disciplinaire sancties voor de daders volgens de normen van het kerkelijke recht” en, anderzijds, de “maatregelen die de heling van de gekwetste personen ten goede komen, de bewustwording van de ernst van het misbruik bij de dader vergroten en de kans op recidive verkleinen”. De Commissie is met andere woorden een intern kerkelijk orgaan dat aan de kerkelijke oversten adviseert, zelfs indien evenzeer wordt benadrukt dat zij die adviezen “in alle vrijheid en onafhankelijkheid” opstelt (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 159). Kortom, afgaande op meerdere passages uit haar Eindverslag wenst de Commissie Adriaenssens duidelijk iets anders te zijn dan Justitie en het strafrecht. Zij is een intern kerkelijk orgaan dat herstel nastreeft en hulp verleent aan slachtoffers van seksueel misbruik in de kerk en de kerkelijke oversten adviseert hoe in de toekomst beter om te gaan met de problematiek.

Op het eerste zicht lijkt er dan ook niets in te brengen tegen dit soort commissies en hun nobele doelstellingen. Slachtofferopvang en -zorg bestaan inderdaad ook elders, zij lijken ons op zich een onproblematische doelstelling voor een vereniging of een administratie. Maar het “naast en complementair aan justitie” willen optreden en de expliciet geuite doelstelling om iets anders te doen dan het gewone “strafrecht”, zijn minder evident dan voorgaande passages doen vermoeden. Uit hetzelfde Eindverslag van de Commissie Adriaenssens kunnen we enkele knelpunten distilleren die net deze moeilijkheid illustreren. Ten eerste verzeilt de Commissie Adriaenssens voortdurend in het vaarwater van het (straf)recht. Vervolgens, ten tweede, borrelen meerdere vragen op over de tussen de Commissie Adriaenssens en justitie opgezette “samenwerking”. Tot slot, ten derde, gaan we dieper in op de, volgens ons, bijzonder onbescheiden vergelijking van de Commissie Adriaenssens met de Zuid-Afrikaanse *Truth & Reconciliation Commission*.

3. NAAST HET STRAFRECHT OF PSEUDO-STRAFRECHT?

Afgaande op het eindverslag van de Commissie Adriaenssens dient onder het woord “justitie” de strafrechtsbedeling te worden begrepen (en niet bijvoorbeeld de burgerrechtelijke afdoeningen).³ Wanneer de Commissie dus spreekt over het “naast justitie” te functioneren lijkt zij eigenlijk “naast het strafrecht” te bedoelen. Vanuit die invalshoek betekent “naast justitie” werken o.i. dat de Commissie zich niet inlaat met taken die voor het strafrecht zijn voorbehouden en dat laatste is de plaats waar onze samenleving

³ Zie haar veelvuldige verwijzingen naar de strafrechtelijke actoren (zoals de minister van Justitie, het College van procureurs-generaal, het Openbaar Ministerie, ...). De Commissie lijkt dus wanneer zij het begrip “justitie” hanteert niet de burgerlijke en/of administratieve rechtscolleges en procedures te bedoelen.

het mogelijk maakt om via een reeks rechtsbeschermende procedures vast te leggen wie zich aan een misdrijf schuldig maakte en/of hoe die personen gestraft moeten worden (GUTWIRTH & DE HERT, 2002).⁴ Zolang de Commissie niet in dat vaarwater terecht komt, maar zich integendeel toespitst op de opvang, verzorging en bejegening van de slachtoffers en de verzoening tussen kerk en slachtoffer nastreeft, is er in principe geen probleem.

Maar dergelijke “zuiverheid” vinden we in het Eindverslag van de Commissie niet terug. Want, zelfs al stelt de commissie gestaag dat ze complementair is, dat ze een “ethische commissie” is (en geen juridische), dat ze eigenlijk geen commissie is maar een “centrum voor erkenning, heling en herstel”, dat ze geen gerechtelijk orgaan is etc., toch onderhoudt ze o.i. onophoudelijk de verwarring ten aanzien van het juridische gebeuren, door te stellen “recht” te willen doen aan het slachtoffer “en te vermijden dat ze aan het eind van de procedures met lege handen staan” of nog “als finaliteit heeft bij te dragen tot een juiste toepassing van de mensenrechten in de kerk” (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 134).

Dat de Commissie bij momenten zelfs voluit “strafrechtelijk” gaat, blijkt uit het feit dat bij tegenspraak, valse getuigenissen van de dader of niet-medewerking van de dader, telkens een klassiek strafrechtelijk onderzoek volgt (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 132). In deze gevallen bepaalt de Commissie blijkbaar zelf of er een dader is, of die valse getuigenissen aflegt en of verder strafrechtelijk onderzoek nodig is. De Commissie is hier met andere woorden niet “complementair”, maar wel een “ingang” tot het strafrecht, een “procureur” of “aangever” dus. Bovendien is het beantwoorden van de strafrechtelijke schuldvraag – d.w.z. het beantwoorden van een vraag of iemand een misdrijf heeft gepleegd zelfs al ontkent die persoon – een bevoegdheid die enkel en alleen het strafrecht heeft.

Verder lijkt de Commissie, ongeacht haar verzoenende en herstelgerichte doelstellingen, de daders toch (ook) te willen “straffen”. Ze verwijst daarbij onder meer uitdrukkelijk naar de verjaring die ervoor zorgt “dat vele daders zouden ontsnappen” (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 132). Vanuit deze invalshoek lijkt de Commissie zichzelf een rol toe te eigenen van een “alsnog strafrecht”: het strafrecht kan misschien niet meer tussenkomen, maar de Commissie Adriaenssens nog wel. Die bestraffing van de geestelijke is blijkbaar ook nodig ter genoegdoening of herstel van het slachtoffer en gebeurt via “kerkelijke” (en niet strafrechtelijke) sancties opgelegd door de oversten op voorstel van de Commissie (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 133).

Die kerkelijke sancties kunnen echter zeer ingrijpend zijn (zoals een geestelijke uit zijn functie zetten) en de vraag rijst dan ook op welke manier geestelijken zich hiertegen kunnen verzetten en hoe hun schuld wordt vastgesteld. Bovendien blijkt uit het Eindverslag dat de slachtoffers van seksueel misbruik in de kerk (ook) andere sancties (kunnen) koesteren, zoals de *public naming and shaming* van de daders. Voor sommige slachtoffers vormt dit klaarblijkelijk een onderdeel van het herstel. Het publiek bekend maken van de namen van de daders vond de Commissie echter “een moeilijk punt” (*sic*) (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 134). Het voorval illustreert in ieder geval dat binnen dit “pseudostrafrecht” het gevaar van schendingen van de (grond)rechten van burgers (wat dan zijn beschuldigde geestelijken natuurlijk ook nog) voortdurend om de hoek loert. Daarom ook dat het nastreven van bestraffing, o.i., enkel binnen een duidelijk strafrechtelijk kader kan en mag gebeuren. Het strafrecht voorziet immers in rechtsbeschermende procedures om de strafrechtelijke aansprakelijke te kunnen aanduiden en, eventueel, te straffen

⁴ I.h.b. in het zesde deel, ‘De eigenheid van het strafrecht’ (met de aldaar verwerkte literatuur).

(met respect voor de fundamentele mensenrechten). Juist omdat de schuldigverklaring en bestraffing zo ingrijpend zijn vanuit mensenrechtelijk standpunt, komt die taak in onze samenleving uitsluitend aan het strafrecht toe. Omgekeerd staat het strafrecht dan weer niet in voor “erkenning, heling en herstel” van het slachtoffer, het is daarop helemaal niet berekend. Zulks verwachten van het strafrecht of het verwijten dat het dat niet doet, getuigt van een verkeerd begrip ervan.⁵

Kortom, een duidelijke scheiding tussen het terrein van de Commissie en het terrein van het strafrecht is noodzakelijk. Zolang de Commissie zich toespitst op de zorg aan en het herstel van het slachtoffer, lijkt er ons geen probleem te zijn. Wanneer de Commissie zich echter gaat toespitsen op het aanwijzen van daders en zich voordoet als een “procureur”, of als een “alsnog strafrecht” na de strafrechtelijke verjaring, dan treedt zij niet *naast* maar *in de plaats* van het strafrecht op. Als de Commissie werkelijk complementair was, dan had ze logischerwijs bovenal slachtoffers dienen te begeleiden *vóór* en *tijdens* het strafproces, zodat het klacht indienen voor die slachtoffers, alsook de ervaring van het strafproces zouden vergemakkelijkt en ondersteund worden. De nadruk leggen op die hulpverlenende en slachtofferondersteunende aspecten (en niet op het “recht doen” aan slachtoffers van verjaarde misdrijven) zou zeker overtuigender en geloofwaardiger zijn geweest.

4. OVER HET “CONTRACT” TUSSEN DE COMMISSIE EN JUSTITIE

Uit de “Interne deontologische code voor de medewerkers van de Commissie” blijkt dat het “naast” justitie werken een “samenwerking” met diezelfde justitie vereist en dus afspraken. Maar, wat is de juridische draagwijdte van een afspraak tussen een intern orgaan van een rechtspersoon en bepaalde actoren van justitie? Kunnen deze partijen wel wederzijdse afspraken maken en, indien ja, waarover dan en op welke manier? Bij deze vragen, lijkt de Commissie Adriaenssens *vóór* de inbeslagname van haar dossiers weinig tot niet te hebben stilgestaan, althans niet afgaande op haar Eindverslag. Dat Eindverslag wijst immers op de *flou* die hangt rond de juridische waarde van de afspraken.

In de deontologische code verwijst de Commissie bijvoorbeeld naar “het kader dat in overleg met Justitie gemaakt werd” (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 135). Dat “kader” wordt elders in het Eindverslag een “protocol” (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 135 en 147) genoemd en de bijlagen van het eindverslag titelen dan weer “contract justitie” (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 161). Wat de precieze juridische draagwijdte van dit “kader” / “protocol” / “contract” is, is dan ook onduidelijk en dat vormt al onmiddellijk een struikelblok. Ook in de Bijzondere Parlementaire Commissie Seksueel Misbruik zorgde dit voor veel ophef en verwarring (zie BIJZONDERE KAMERCOMMISSIE, 2011, p. 202-217).

Immers, gaat het hier louter om een soort *gentleman’s agreement* waarin niet afdwingbare intentieverklaringen zijn opgenomen? In de Bijzondere Parlementaire Commissie Seksueel Misbruik wezen de opstellers er alvast op dat het document enkel gelezen mocht worden als een bekrachtiging van de onafhankelijkheid van zowel de Commissie Adriaenssens als het parket. Zij stelden dus geenszins het “officialiseren” van een alternatief (intern kerkelijk) afhandelingscircuit (zoals geopperd door bepaalde kritische

⁵ Cf. “En droit, croire que le jugement console, fait le deuil, c’est typiquement une erreur de catégorie. Car le droit ne fait pas le deuil, il ne transporte pas quelque chose qui s’appelle de la thérapeutique, ou du salut. [...] C’est comme téléphoner à quelqu’un qui doit vous livrer une pizza, et dire : « Faxez-la moi. » Erreur de catégorie typique. Il n’a pas compris que le mode de transport qui fait la commande n’est pas le mode de transport de la livraison. Eh bien, demander au droit de transporter vos peines, la fin du deuil, c’est la même chose.” (Bruno Latour in FOSSIER & GARDELLA, 2006).

stemmen) voor ogen te hebben gehad. In dat geval rijst echter de vraag of de Commissie Adriaenssens niet veel terughoudender had moeten zijn bij het beloven en verzekeren van geheimhouding en “juridische immuniteit” naar de slachtoffers toe. Daarmee verbonden rijst de vraag of de slachtoffers hiervan voldoende op de hoogte werden gebracht toen zij hun zaak bij de Commissie aanbrachten.⁶

Of hadden de opstellers destijds toch een juridisch bindend “contract” voor ogen? Maar bindend voor wie dan? Voor het openbaar ministerie, voor de Belgische kerkoversten, voor de Heilige Stoel in Rome, voor de rechters, voor de onderzoeksrechters? En wie kan dergelijke afspraken “met justitie” eigenlijk maken, en waarover? En wie kan desgevallend die afspraken maken in naam van “justitie”? Afgaande op het “contract justitie”, zoals het document genoemd wordt in de bijlage bij het Eindverslag van de Commissie Adriaenssens, blijkt het College van Procureurs-Generaal op vraag van de Minister van Justitie Stefaan De Clerck afspraken te hebben gemaakt met Adriaenssens over de feiten die de “Commissie van de katholieke Kerk” (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 161) (waarmee naar alle waarschijnlijkheid de Commissie Adriaenssens wordt bedoeld) ter kennis brengt van het Openbaar Ministerie. Of en in welke mate deze actoren überhaupt de bevoegdheid hebben om onderling afdwingbare afspraken te maken over het opsporings- en vervolgingsbeleid van het openbaar ministerie valt te betwijfelen. Wel staat vast dat deze actoren *zeer geen* bevoegdheid hebben om de prerogatieven van onderzoeksrechters aan banden te leggen. Onderzoeksrechters beschikken namelijk, zoals alle rechters in België, over een grondwettelijk gewaarborgd statuut van onafhankelijkheid (art. 151 GW). Die onafhankelijkheid is grondwettelijk verankerd om de scheiding der machten te verzekeren en om eventuele inmengingen van ministers of regeringen tegen te gaan. Rechters moeten immers in alle onafhankelijkheid de wet kunnen toepassen. Om het in de woorden van Van Steenbrugge te zeggen:

De Onderzoeksrechter moet onafhankelijk optreden en heeft geen uitstaans met afspraken die geen legale basis hebben. Indien zou toegelaten worden dat Onderzoeksrechters niet in volle onafhankelijkheid kunnen opereren, is de rechterlijke macht niet meer nodig en hoeft wetgeving niet meer te bestaan. (VAN STEENBRUGGE, 2010b)

Inderdaad, de Procureurs-Generaal kunnen wellicht, al zou dit ook eens grondig moeten worden nagegaan, afspraken maken met de kerk, maar daar is een onderzoeksrechter hoe dan ook niet door gebonden.⁷ Het feit dat die afspraken bovendien gemaakt werden tussen “justitie” en “de Commissie van de katholieke Kerk” en dit betreffende feiten waar de kerk

⁶ Volgens de Bijzondere Parlementaire Commissie was het louter bestaan van het “protocol” mogelijks misleidend naar de slachtoffers toe. Deze konden hierdoor de indruk krijgen “dat de commissie-Adriaenssens zich in de plaats stelde van de officiële rechtsbedeling door het gerecht, met instemming van dat gerecht” (BIJZONDERE KAMERCOMMISSIE, 2011, p. 217). De Parlementaire Commissie beveelt dan ook aan om “in de toekomst niet langer te werken met documenten die, ongeacht de titel die men eraan geeft, zouden kunnen doen uitschijnen dat het gaat om overeenkomsten met privépersonen aan wie taken zouden worden gedelegeerd die wezenlijk te maken hebben met de uitoefening van de strafvordering en met de opportuniteit van de vervolging – taken die de Grondwet en de wet voorbehouden aan het openbaar ministerie” (BIJZONDERE KAMERCOMMISSIE, 2011, p. 400-401).

⁷ Dat de Kamer van Inbeschuldigingstelling sommige huiszoekingen en inbeslagnames van de “operatie Kelk” nietig verklaarde omdat de onderzoeksrechter zijn “saisine” zou overschreden hebben of zich schuldig zou gemaakt hebben aan een *fishing expedition*, verandert natuurlijk niets aan de hierboven uiteengezette argumentatie: er is geen “akkoord met justitie” dat kan afbreuk doen aan de bevoegdheden van de onderzoeksrechter en de wettige uitvoering daarvan.

als rechtspersoon mogelijks zelf bij betrokken is (zie ook de recente zogenaamde “*class action*” in België tegen de Heilige Stoel (VAN STEENBRUGGE, 2010a; zie ook ADVOCATENASSOCIATIE VAN STEENBRUGGE, VAN ACKER & MUSSCHE, 2011)), doet nog meer bedenkingen opborrelen. Immers, hoewel de Commissie zich met klem verzet tegen de hypothese van een doofpotoperatie en zij door haar transparant en kritisch verslag ook enige legitimiteit heeft opgebouwd, rijst toch de vraag of in het Eindverslag “alles” staat wat de Commissie is te weten gekomen. Het is opmerkelijk hoe in het Eindverslag zorgvuldig wordt omgegaan met strafrechtelijk taalgebruik. Nergens wordt verwezen naar mogelijke vormen van “schuldig verzuim”⁸, “medeplichtigheid” of “mededaderschap” van de bisschoppen of andere kerkoversten. Pieus gebruikt de Commissie termen als “ethische verantwoordelijkheid” en verduidelijkt ze onmiddellijk dat deze notie “niet” verwijst “naar een juridische schuldvraag” (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 142).

Als buitenstaander blijft de twijfel dan ook bestaan of de kerk, als mogelijke verdachte, via “haar” commissie toch niet trachtte het gras voor de voeten van “Justitie” weg te maaien, de gerechtelijke weg te beïnvloeden door elke verwijzing naar strafrechtelijke verantwoordelijkheid te vermijden of nog, afspraken te maken in verband met het vervolgingsbeleid. Zo staat in het “contract justitie” bijvoorbeeld dat:

De ‘Commissie voor de behandeling van klachten wegens seksueel misbruik in een pastorale relatie’ draagt zelf de verantwoordelijkheid om te beslissen om feiten die een strafbaar feit kunnen opleveren al dan niet ter kennis te brengen van Justitie.
(ADRIAENSSENS, 2010a, p. 161)

Het aangeven van misdrijven is voor een private persoon of rechtspersoon geen verplichting. Het is duidelijk dat een slachtoffervereniging, die zich louter bezighoudt met het ondersteunen van slachtoffers, en haar werknemers zelf zullen uitmaken of zij eventueel naar boven gekomen misdrijven zullen aangeven. Dat zal afhangen van de context, de cultuur en overtuigingen van de betrokkenen. Vraag is dan waarom de Commissie Adriaenssens zulks expliciet hoefde te stellen in het “contract justitie”. Daar zijn twee mogelijke en tegengestelde verklaringen voor. Enerzijds zou het kunnen betekenen dat de Commissie zich, tegenover het College van Procureurs-Generaal, het recht wou voorbehouden om vastgestelde misdrijven niet *te moeten* aangeven. Maar de keerzijde van deze eigenlijk overbodige bepaling is natuurlijk dat de Commissie zich meteen expliciet het recht voorbehield om misdrijven *in house* te houden. Anderzijds sluit de bepaling perfect aan bij het beeld van een echt restorativistische Commissie die zich wel degelijk als een (beter) alternatief voor het strafrecht ziet: het gestelde voorbehoud betekent dan inderdaad en rechtuit dat de Commissie haar eigen tussenkomst plaatsvervangend en voldoende vindt, en strafrecht verder onnodig. Beide posities zijn hoogst problematisch: de eerste omdat ze de hypothese van de doofpot voedt, de tweede omdat ze voorbij gaat aan het feit dat, tot nader order, in een democratische rechtstaat, straffen het exclusieve prerogatief van het strafrecht is en het vervolgingsbeleid nog steeds aan het OM toebehoort (zie ook *supra*, voetnoot 7).

Zelfs al heeft die commissie, zoals zij ten stelligste beweert, onafhankelijk van de kerkoversten en ter goeder trouw gehandeld, dan nog kan zij dat niet hardmaken omdat (helaas) alles achter gesloten deuren gebeurde. De openbaarheid van het zoeken naar waarheid en het spreken van recht was niet aanwezig en daardoor blijft de twijfel be-

⁸ Volgens Dirk Verhofstadt zijn er nochtans voldoende redenen om van “schuldig verzuim van de paus” te spreken, zie VERHOFSTADT (2011).

staan. In de rechtspraak van het Hof voor de Rechten van de Mens te Straatsburg wordt het probleem van de (niet) zichtbaarheid van het “recht doen” treffend omschreven als: *Justice must not only be done, but it must also be seen to be done*. Vooringenomenheid en partijdigheid mogen er niet zijn, het mag er zelfs de schijn niet van hebben.

5. WAAROM DE COMMISSIE ADRIAENSSENS GEEN TRUTH & RECONCILIATION COMMISSION IS

Naast de nagestreefde “complementariteit” verwijst de Commissie Adriaenssens in haar Eindverslag regelmatig naar de Zuid-Afrikaanse *Truth & Reconciliation Commissions* met Desmond Tutu als verpersoonlijking ervan. Het argument om hiervoor te opteren is volgens de commissie dat :

Het concept van waarheidscommissies werd ontwikkeld voor situaties waar er vele slachtoffers waren van criminele feiten, waar het duidelijk was dat vele daders zouden ontsnappen omwille van verjaring, of omdat bewijsvoering moeilijk zou zijn op basis van de individuele verhalen, en/of omdat het over grote aantallen daders gaat die de capaciteit van Justitie overschrijden wat betekent dat men jarenlange procedures tegemoet gaat zonder dat slachtoffers erkenning noch recht krijgen.
(ADRIAENSSENS, 2010a, p. 132)

Hoewel we afgaande op het eindverslag van de Commissie inderdaad enkele gelijkenissen kunnen zien met de Zuid-Afrikaanse *Truth & Reconciliation Commissions* zoals het “zichtbaar maken van de waarheid”⁹, het werken aan “een fundamentele kentering van haar (de kerk, E.D., K.G. & S.G.) relatie met haar leden” en het creëren van een blijvende getuigenis van slachtoffers in de hoop “dat er nooit meer anderen dit zouden moeten meemaken” (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 114, 132 en 126), getuigt het toch van een eigenaardig gevoel voor vergelijking om één lijn te trekken tussen de waarheidscommissie in Zuid-Afrika en de Commissie seksueel misbruik van de katholieke kerk.

Ten eerste is de Zuid-Afrikaanse waarheidscommissie opgericht na de succesvolle emancipatiestrijd van de zwarte Zuid-Afrikanen en na de verdrijving van het apartheidregime. De zwarte bevolking en haar leiders installeerden na de bevrijding van het voorbijgejukt een democratisch regime en richtten met het oog op een leefbare toekomst met de blanke bevolking en in het belang van “nationale eenheid”¹⁰ de waarheids- en verzoeningscommissie op. De Commissie Adriaenssens daarentegen werd vanwege steeds stijgende druk en etterende schandalen opgericht door de kerkoverheid zelf, teneinde wonden uit het verleden alsnog te helen, met een focus op het helingsproces van het slachtoffer. Het uitvinden van een nieuwe vorm van “samenleven” en “best practices” binnen de kerk noch het leggen van bakens voor de opvoeding van een clerus die kindermisbruik in de eigen rangen bestrijdt, waren aan de orde. In de Commissie Adriaenssens ontfermden de “institutionele daders” – of alleszins de institutioneel verantwoordelijken voor de daders – zich over de in het verleden gemaakte slachtoffers, terwijl in Zuid-Afrika het nieuwe bewind, gedragen door de vroegere slachtoffers, duidelijkheid wou verwerven over wat

⁹ De Commissie Adriaenssens komt onder meer tot de onthullende vaststelling dat: “[...] geen enkele congregatie ontsnapte aan seksueel misbruik van minderjarigen door één of meerdere van hun leden” (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 120).

¹⁰ Zie officiële website van de Zuid-Afrikaanse waarheidscommissies (TRUTH AND RECONCILIATION COMMISSION, 2009).

in het verleden gebeurde, teneinde op basis van een vernieuwd collectief geheugen het verdere samenleven met de vroegere “daders” mogelijk te maken.

Ten tweede was er in Zuid-Afrika ten tijde van de apartheid geen eerlijke en rechtvaardige rechtspraak en de wetten van Zuid-Afrika waren bovendien in strijd met de internationale mensenrechten. Het vertrouwen in de (blanke) rechtspraak kon toen niet verondersteld worden, zeker niet voor “zwarte” slachtoffers en hun verenigingen. Dit is anders in België. Zaken van seksueel misbruik in de kerk, waarvan het bestaan eigenlijk in brede kring gekend was (hoeveel generaties al?), hadden door de kerkleiders voor de rechtbank moeten gebracht worden. Zo een houding van de kerkoverheden had misschien juist aan de slachtoffers de moed gegeven om dit ook te doen en de spiraal van stilzwijgen en zelfschuld te doorbreken.

Ten derde waren de *Truth & Reconciliation Commissions* samengesteld uit blanken én zwarten om mogelijke verwijten van partijdigheid of *victor's justice* te vermijden: juist omdat zij streefde naar een waarheid waarin alle partijen zich zouden kunnen herkennen als opstap naar een gemeenschappelijke toekomst.¹¹ De leden van de Commissie Adriaenssens daarentegen zijn uitsluitend door de bisschoppen en de Hogere Oversten benoemd (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 181), en zij functioneert overigens alleen als een adviesorgaan voor diezelfde kerkelijke oversten (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 133). Kortom, het is een commissie *van en voor de kerk*, samengesteld uit gelijkgezinden die doorgaans zeer duidelijk verbonden waren met de katholieke kerk zelf of de katholieke zuil. Het is duidelijk dat het soort waarheid dat in zulke constellatie wordt geproduceerd verschilt van bijvoorbeeld de wetenschappelijke waarheid die gebaseerd is op controverse, het mobiliseren van bewijs en het *au sérieux* nemen van alle perspectieven en argumenten over een onderwerp van onderzoek.

Bovendien, en hier komen we bij een vierde belangrijk verschil met de Zuid-Afrikaanse *Truth & reconciliation commissions*, functioneert de commissie van de kerk niet in het openbaar en met uitgebreide *media coverage* van de hoorzittingen, maar achter gesloten deuren. Er is dus geen enkele democratische of kwaliteitscontrole mogelijk. Terwijl de juridische en wetenschappelijke waarheden tot stand komen juist binnen de operaties van een praktijkregime – respectievelijk in wetenschappelijke netwerken en in de rechtspraak (zie hierover Gutwirth, 2010) – dat hen elk controleerbaar en valideerbaar maakt, ontbreekt het de Commissie Adriaenssens aan enig soortgelijk kader.¹²

Tot slot, ten vijfde, lijkt ook de doelstelling van de Commissie om te zoeken naar de waarheid, in tegenstelling tot de Zuidafrikaanse waarheidscommissies, niet over de nodige *back up* op hogere niveaus te beschikken.¹³ Zo doet de hogere kerkhiërarchie in Rome geen inspanning om het duistere verleden bloot te leggen en om de inspanningen van Commissies à la Adriaenssens te verzilveren en te gebruiken in een zoektocht naar waarheid en verzoening.

(D)at op geen enkel moment de hiërarchische Kerk in Rome zich uitgesproken heeft over de plaats van dergelijke commissies in de verschillende landen, noch publiekelijk hun onafhankelijkheid gegarandeerd heeft, nergens uitdrukkelijk gemeld heeft

¹¹ In die zin wijst GIBSON (2006) op het belang dat “TRC also documented atrocities by all parties in the struggle over apartheid, making many South Africans less certain about the purity of their side and forcing people to acknowledge that the “other side” was also unfairly victimized”.

¹² Het ongedifferentieerd door elkaar gebruiken van wetenschappelijke, juridische, politieke, ethische en godsdienstige registers, is overigens ook een kenmerk van het restorativisme (cf. GUTWIRTH, 2009; GUTWIRTH & DE HERT, 2010).

¹³ In Zuid-Afrika wordt gewezen op het doorslaggevende belang van zwarte politieke en/of religieuze leiders zoals Nelson Mandela en Desmond Tutu (GIBSON, 2006, p. 410).

dat besluiten van commissies in verschillende Europese landen opgevolgd zouden worden, geen initiatief genomen heeft om deze commissies te verbinden waarbij bepaalde kernvragen over seksueel misbruik in de Kerk grensoverschrijdend onderzocht konden worden (zoals welke mechanismen uit de verhalen van slachtoffers naar voor komen die aan de basis lijken te liggen van de ruimte die er binnen de Kerk aanwezig was voor plegers van seksueel misbruik om jarenlang ongestoord te handelen). (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 134-135)

Het vinden van de waarheid lijkt geen prioritaire doelstelling voor de kerk in Rome. Integendeel, de vraag rijst, afgaande op het eindverslag van de Commissie Adriaenssens, of die prioritaire doelstelling van de kerk niet ligt in de bescherming van de “eigen familie”:

Er bestaat geen cultuur om deze organisatie van macht ter sprake te stellen. Bovendien rust er een groot gewicht op hun schouders om ervoor te zorgen dat de Kerk niet beschadigd wordt. Ze zijn verantwoordelijk dat het in hun congregatie, bisdom of parochie goed loopt. [...] Van ieder van zijn leden wordt verwacht dat diens gedrag uitstraling geeft aan waar de Kerk voor staat, deze de geloofsfamilie zal helpen in stand te houden en te beschermen. Wie seksueel misbruik wil benoemen, erkennen en aanpakken, bedreigt de familie. (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 132)

Op p. 135 in haar Eindverslag lijkt de Commissie overigens ook zelf aan te geven dat het zoeken naar de waarheid niet haar *core business* was en “Commissie” geen goede naam was omdat het associaties oproept met onderzoeks- of parlementaire commissies, terwijl het in se eerder om “een Centrum gaat dat erkenning, heling en herstel nastreeft” (ADRIAENSSENS, 2010a, p. 135).

6. CONCLUSIE & DISCUSSIE

Tegen de achtergrond van het al veel te lang gedurende misbruik van kinderen in pastorale relaties, het publiek geheim hierrond, de gestage verhoging van de druk om hieraan iets te doen, de aangescherpte gevoeligheid ten aanzien van kindermisbruik in het algemeen en het openbasten van schandalen in de kerk, zowat overal te wereld, is het eigenlijk bijzonder lang wachten geweest op een reactie van de voor die pastorale relaties verantwoordelijke institutie, met name de kerk. Veel te lang heeft de kerkelijke overheid, om het op zijn zachtst uit te drukken, hierop niet met enige daadkracht gereageerd, en dit met de storende impliciete boodschap dat er nogal wat te vergoelijken valt aan pastoraal kindermisbruik, vergeleken alleszins bij andere vormen daarvan.¹⁴ Vanuit dit perspectief beantwoordde de oprichting van de Commissie Adriaenssens – na het al eerder vastlopen van de commissie Halsberghe – aan de steeds dringender wordende druk om iets te ondernemen, niet alleen iets dat het opgestapelde leed en wantrouwen en de woede van de slachtoffers kon louteren, maar ook iets dat een signaal kon zijn voor de andere gelovigen en de samenleving als geheel, iets zichtbaars dat zou bijdragen aan het wegwerken van het imago van de kerkelijke hiërarchie als beschermer van de ouders en zelfs als hun medeplichtige. Veel meer dan om het “opnemen van een kruis door de

¹⁴ Dat zulk probleem misschien niet alleen de Kerk treft, maar ook sportfederaties, jeugdbewegingen en zelfs families, is misschien wel juist, maar het doet niet af aan het probleem van het kindermisbruik in de kerk.

kerk zelf" (ADRIAENSSSENS, 2010b), lijkt het er met de Commissie Adriaenssens vooral om te doen geweest te redden wat er te redden viel.

En dat was van meet af aan geen dankbare opdracht, te meer dat de Commissie Adriaenssens geheel in de schoot van de kerk werd verankerd en dus institutioneel gesproken al onmiddellijk moest kampen met de hierdoor opgewekte "schijn van partijdigheid", zeker buiten de kring van de kerk zelf. Daaraan werd hoegenaamd niet verholpen door de selectie van haar leden binnen de katholieke zuil, noch door haar geheime of discrete werkwijze. Zelfs al kunnen er argumenten worden aangevoerd om die keuzen enigszins te motiveren (zoals de aangevoerde vergroting van de 'aangiftebereidheid' van de slachtoffers), dan toch hadden ze zowel de Commissie zelf als haar beschermheren binnen de kerk, moeten aanzetten tot de allergrootste duidelijkheid, voorzichtigheid, bescheidenheid en controleerbaarheid. Aan het eind van onze bijdrage kunnen we alleen maar concluderen dat slordigheid, ondoordachtetheid en vooral gebrek aan inzicht over het eigen handelen de commissie op voorspelbare wijze de das hebben omgedaan.

In de eerste plaats is er de, in onze ogen naïeve, fout gemaakt te geloven dat de Commissie door afspraken te maken met het college van de Procureurs-Generaal de normale gang van justitie zou hebben kunnen kortwieken: onderzoeksrechters zijn onafhankelijk en behoren niet tot het Openbaar Ministerie, eens de zaak bij hen aanhangig is gemaakt (bv. door burgerlijke partijstelling) behoren zij de zaak te onderzoeken (à charge en à décharge) en ervoor te zorgen dat er deugdelijk bewijsmateriaal voorligt. Het evenwicht van machten sijpelt zo door in de gerechtelijke organisatie zelf: de onderzoeksrechter is een essentiële speler in het strafproces want niet alleen kan hij onafhankelijk van het OM en de Minister van Justitie opereren, maar ook is hij bij uitsluiting van andere actoren bevoegd om sommige, diep in de fundamentele rechten van de burgers insnijdende onderzoeksdadet te verrichten. De Commissie Adriaenssens en de kerkoverheid hadden niet mogen geloven dat hun werkzaamheden immuun waren voor het werk van de onderzoeksrechters. Iedere strafjurist had hen dat kunnen bevestigen.

In de tweede plaats valt op dat de Commissie Adriaenssens, niettegenstaande haar *ex post factum* ijver om te argumenteren dat ze "complementair" aan het strafrecht zou functioneren, zich vooral heel erg dubbelzinnig ten opzichte van dat strafrecht heeft gepositioneerd. In haar betrachting "recht" te doen aan het slachtoffer leek de commissie immers te kunnen optreden als "procureur" en of "aangever", zich uitsprekend over de wenselijkheid van een verdere strafrechtelijke afhandeling, of als "alsnog strafrecht" na de strafrechtelijke verjaring, zonder hierbij evenwel de exclusieve bevoegdheid van het strafrecht terzake en de klassieke rechtsbeschermende procedures te respecteren. Zeer paradoxaal in het licht van de geschiedenis van het kindermisbruik in de kerk, leek het alsof er met de Commissie eindelijk wél iets aan dat probleem zou worden gedaan ... Ook de talrijke impliciete en expliciete verwijzingen en evocaties van de herstelrechtelijke ideologie staan op gespannen voet met het door de Commissie ingeroepen "complementariteit met het strafrecht": zowel in zijn maximalistische als in zijn minimalistische variant beoogt het restorativisme immers een alternatief te zijn – zagezegd een nieuw "paradigma" dat het vorige zou vervangen, respectievelijk geheel en gedeeltelijk – voor het strafrecht, dat doorgaans categorisch wordt afgeschreven op morele basis, omdat de straf als dusdanig onethisch wordt gevonden, omdat het strafrecht te formeel en te verticaal functioneert, of nog, omdat het slachtoffer er geen centrale rol in speelt. Het restorativisme wenst inderdaad helemaal niet om "complementair" te zijn aan het strafrecht. De maximalistische variant wenst het strafrecht helemaal weg en vervangen door horizontale herstelprocedures, terwijl de minimalistische variant een maximale vervanging van het strafrecht door zo'n procedures beoogt, maar *noodgedwongen* en

met lange tanden het verder bestaan van het strafrecht als back-up aanvaardt wanneer bijvoorbeeld de restoratistische conflictoplossing het niet doet (bv. wanneer een “dader” ontkent of niet meewerkt). Zoals we vroeger al aantoonde (onder meer in GUTWIRTH & DE HERT, 2010, p. 93 e.v.; zie ook GUTWIRTH & DE HERT, 2002) streeft het restoratisme helemaal niet naar de complementariteit met het strafrecht, integendeel het kondigt zich aan als een beter alternatief. In die zin is het eigenlijk geheel onverzoenbaar met de low-profile “complementaire” rol die de commissie zich in haar verslag toeschrijft. De spanning tussen deze twee betooglijnen – de expliciete ponering van de “complementariteit” enerzijds, en de systematische toespelingen naar het restoratisme anderzijds – draagt o.i. dan ook sterk bij tot de onduidelijkheid en dubbelzinnigheid van de werkelijke drijfveren van de Commissie.

Ten derde is er het aanmatigende beroep dat de Commissie Adriaenssens – perfect in navolging van het restoratistische discours – doet op de Zuid-Afrikaanse waarheidscommissie als model en waarmee de Commissie zich identificeert. Zij verliest daarbij echter volledig uit het oog dat de Zuid-Afrikaanse waarheidscommissies ontstonden, na de historische overwinning van de anti-apartheidskrachten, in een context van *transitional justice*, samengesteld waren uit alle betrokken partijen, openbaar werkten en volledige ondersteuning kregen van sterke en inspirerende leiders zoals Desmond Tutu en Nelson Mandela. Dit in schril contrast tot de Commissie Adriaenssens, die op het moment dat de strijd nog gestreden wordt, werd opgericht door en in de schoot van de kerk, die echter zelf betrokken partij was, zeker nu ze er hoe langer hoe sterker van verdacht werd op de hoogte te zijn geweest van het misbruik, maar tot dan op z'n zachtst gesteld, passief was gebleven.

Moest de kerk via interne organen en initiatieven de taak hebben opgenomen om de slachtoffers van kindermisbruik in pastorale relaties hulp en bijstand te verlenen wat betreft enerzijds de strafrechtelijke vervolging en disciplinaire sanctionering van veroordeelde geestelijken en anderzijds wat betreft de erkenning van hun leed en hun schadevergoeding, dan zou er in onze ogen geen probleem geweest. Op deze wijze zou ze op open wijze de verantwoordelijkheid hebben opgenomen voor de schade en het leed veroorzaakt door de geestelijken die van haar autoriteit schromelijk hebben misbruik hebben gemaakt. Een kerk dus, die gevallen van kindermisbruik zou hebben aangegeven bij Justitie, de slachtoffers daarbij zou hebben ondersteund en ze als institutionele koepel waarbinnen het misbruik kon gedijen, zou hebben proberen te vergoeden. Door echter niet te hebben samengewerkt met justitie, vóór noch na de oprichting van de Commissie Adriaenssens, en daarna met deze Commissie te opteren voor de piste van het restoratisme en de Zuid-Afrikaanse Waarheidscommissie, heeft de kerk een volstrekt dubbelzinnige situatie en verkeerde verwachtingen in de hand gewerkt waarbij onduidelijkheid troef was voor de slachtoffers en hun families, voor de beschuldigde geestelijken, voor de geloofsgemeenschap, voor het rechtssysteem en voor het publiek. Daarvan vooral, en niet van “justitie”, is de Commissie Adriaenssens het slachtoffer geworden.

REFERENTIES

- ADRIAENSSENS, P. (2010a). *Verslag activiteiten Commissie voor de behandeling van klachten wegens seksueel misbruik in een pastorale relatie (onafgewerkt wegens inbeslagname op 24 juni 2010)*. Leuven: Commissie seksueel misbruik in een pastorale relatie. Verkregen op 16 september 2011, via <http://www.commissiemisbruik.be/microsite/commissiemisbruik/content.php?ID=14355>.
- ADRIAENSSENS, P. (2010b, 13 maart). Kerk durft kruis tenminste opnemen. *De Morgen*, p. 19.

- ADVOCATENASSOCIATIE VAN STEENBRUGGE, VAN ACKER & MUSSCHE (2011). *Class action – Persbericht 01-06-11*. Verkregen op 27 oktober 2011, via <http://www.vansteenbrugge-vennoten.be/nieuws-onderzoek/class-action/persbericht/>.
- BIJZONDERE KAMERCOMMISSIE (2010a). Hoorzitting Godelieve Halsberghe., *Hand. Kamer Bijzondere commissie betreffende de behandeling van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie, inzonderheid binnen de kerk 2010-11*, 1 december 2010, nr. CRIV 53 Doo5, 15 p.
- BIJZONDERE KAMERCOMMISSIE (2010b). Hoorzitting Peter Adriaenssens., *Hand. Kamer Bijzondere commissie betreffende de behandeling van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie, inzonderheid binnen de kerk 2010-11*, 1 december 2010, nr. CRIV 53 Doo7, 25 p.
- BIJZONDERE KAMERCOMMISSIE (2010c). Hoorzitting Walter Van Steenbrugge en Christine Mussche, *Hand. Kamer Bijzondere commissie betreffende de behandeling van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie, inzonderheid binnen de kerk 2010-11*, 29 november 2010, nr. CRIV 53 Doo3, 11 p.
- BIJZONDERE KAMERCOMMISSIE (2011). Verslag namens de Bijzondere commissie betreffende de behandeling van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie., inzonderheid binnen de kerk, *Parl. St. Kamer 2010-11*, nr. 53 0520/002, 483 p.
- CAMPS, H. (2011, 30 november). Pervers. *De Morgen*, p. 1.
- COMMISSIE SEKSUEEL MISBRUIK IN EEN PASTORALE RELATIE (2011a). *Statuten van de Commissie*. Verkregen op 24 oktober 2011, via <http://www.commissiemisbruik.be/microsite/commissiemisbruik/content.php?ID=13852>.
- COMMISSIE SEKSUEEL MISBRUIK IN EEN PASTORALE RELATIE (2011b). *Doel van de Commissie*. Verkregen op 24 oktober 2011, via <http://www.commissiemisbruik.be/microsite/commissiemisbruik/content.php?ID=13615>.
- DE CONINCK, D. & DECLERCO, M. (2010, 30 april). De vergeetputten van God. *De Morgen.be*. Verkregen op 24 oktober 2011, via <http://www.demorgen.be/dm/nl/989/Binnenland/article/detail/1099878/2010/04/30/De-vergeetputten-van-God.dhtml>.
- FOSSIER, A., & GARDELLA, E. (2006). Entretien avec Bruno Latour. *Tracés. Revue de Sciences humaines* 9(10). Verkregen op 16 september 2011, via <http://traces.revues.org/index158.html>.
- GIBSON, J. (2006). The contributions of truth to reconciliation: Lessons from South Africa. *Journal of Conflict Resolution* 50(3), 409-432.
- GUTWIRTH, S. (2010). Composer avec du droit, des sciences et le mode technique: une exploration. In D. Le METAYER (Ed.), *Les technologies de l'information au service des droits: Opportunités, défis, limites* (pp. 24-42). Brussel: Bruylant. Ook via: http://works.bepress.com/serge_gutwirth/14/.
- GUTWIRTH, S. (2009). *Blurring* als methode, ideologie als resultaat: Walgrave's restoratisme. In W. BRUGGEMAN, E. DE WREE, J. GOETHALS, P. PONSAERS, P. VAN CALSTER, T. VANDER BEKEN, & G. VERMEULEN (Eds.), *Van pionier tot onmisbaar. Over 30 jaar Panopticon* (pp. 564-576). Antwerpen: Maklu.
- GUTWIRTH, S., & DE HERT, P. (2010). Punir ou réparer? Une fausse alternative. In F. TULKENS, Y. CARTUYVELS, & C. GUILLAIN, *La peine dans tous ses états. Hommage à Michel van de Kerchove* (pp. 93-114). Brussel: Larcier.
- GUTWIRTH, S., & DE HERT, P. (2002). Grondslagentheoretische variaties op de grens tussen het strafrecht en het burgerlijk recht. Perspectieven op schuld-, risico- en strafrechtelijke aansprakelijkheid, slachtofferclaims, buitengerechtelijke afdoening en *restorative justice*. In K. BOONEN, C.P.M. CLEIREN, R. FOQUE, & T.A. DE ROOS (Eds.), *De weging van 't Hart. Idealen, waarden en taken van het strafrecht* (pp. 121-170). Deventer: Kluwer. Ook via: http://works.bepress.com/serge_gutwirth/39/.

- TRUTH AND RECONCILIATION COMMISSION (2009). Official Truth and Reconciliation Commission website. Verkregen op 27 oktober 2011, via <http://www.justice.gov.za/trc/>.
- VAN STEENBRUGGE, W. (2010a, 15 juli). Tijd voor Class Action. *De Morgen.be – De Gedachte*. Verkregen op 27 oktober 2011, via <http://www.demorgen.be/dm/nl/2461/De-Gedachte/article/detail/1133336/2010/07/15/Tijd-voor-Class-Action.dhtml>.
- VAN STEENBRUGGE, W. (2010b, 29 juni). Keizer-kosters. *Opiniestuk deredactie.be*. Verkregen op 16 september 2011, via <http://opinie.deredactie.be/category/walter-van-steenbrugge/>.
- VERHOFSTADT, D. (2010, 16 september). Het schuldig verzuim van de paus. *De Morgen.be – De Gedachte*. Verkregen op 26 oktober 2011, via <http://www.demorgen.be/dm/nl/2461/De-Gedachte/article/detail/1158116/2010/09/16/Het-schuldig-verzuim-van-de-paus.dhtml>.